

MAČKY V NADDUNAJSKOM BARBARIKU SO ZAMERANÍM NA ÚZEMIE ČIECH MORAVY A SLOVENSKA

V mladšej dobe železnej sa spolu s postupujúcou rímskou ríšou do strednej Európy presnejšie na územie dnešnej Českej a Slovenskej republiky dostávajú nové zvieratá a jedným z nich bola aj mačka domáca. Práve jej prvé rozšírenie v strednej Európe je spojené s dobou rímskou a obdobím sťahovaniam národov. Poďme sa, preto pozrieť, ako to s týmto dnes už neodmysliteľným spoločníkom šialenej dámy zo Simpsonov a s tvorom, ktorý zanecháva otlaky paciek naprieč dejinami vlastne u nás bolo.

Zatiaľ najstaršie dôkazy o domestikácii mačky pochádzajú z včasne neolitického Cypru, a to už okolo 7500/7000 pr. Kr (Davis 1995 : 133-134). S mačkami bol neodmysliteľne spojený Egypt, kde mali aj špeciálny status, no zatiaľ nemáme žiaden dôkaz, že by tu boli skôr ako okolo 4 tisícročia pr.Kr. V Grécku sa objavujú v 5. stor pr. Kr (Buglass, West 2016) a odtiaľ to bolo do Ríma na skok. V rímskom a provinciálnom prostredí sa s týmito vítanými pomocníkmi v boji s hlodavcami môžeme stretnúť častejšie v umení kedy ich môžeme nájsť na mozaikách, alebo vo forme archeologických nálezov kedy sa usilovne snažili behať po stavebnej keramike a tak máme zachované otlaky ich paciek, prípadne priamo vo forme pozostatkov týchto domácich zvierat, a to od ojedinelých nálezov napr. rímska villa

Obrázok 1. Mačka rímska mozaika

v Dalton on Tees v Británii 2-4 stor. po.Kr kde sa našli pozostatky mačky domácej (Buglass, West 2016), či nálezy celého cintorína ako v rímskom prístave Berenice v Egypte, kde boli nájdené stovky pochovaných mačiek

(Heritagedaily, 2021), ale tu treba poznamenať, že ide o územie Egypta, kde, ako sme spomenuli vyššie mala mačka špeciálny štatút.

Ako to bolo s mačkami v prostredí "barbarskej" Európy? V laténskom prostredí sa môžeme stretnúť s pozostatkami mačky divej, a to aj na území ČR, kde bola pravdepodobne lovnou zverou (Venclová 2008 : 57). U mačky domácej je to trochu zložitejšie v laténskom prostredí sa objavuje pomerne vzácne vieme o nálezoch z Británie napr. z pevnosti Gussage All Saints v Dorsete z 3. stor.

pr. Kr (Buglass, West 2016), prípadne bližšie k nám z oppida Manching (Nývltová Fišáková, Šedo 2003 : 530). Zaujímavosťou sú lokality z Poľska, ktoré sú datované už do pred rímskeho obdobia a našli na nich pozostatky mačiek pričom sa dávajú do súvisu s laténskym vplyvom na toto územie (Wielowiejsky 1981 : 328), no azda by sme mohli za špekulovať a zvážiť aj jantárovú cestu, po ktorej prúdil luxusný tovar, ktorým mačky v tomto období mohli byť .

Z ČR, SR sa autorovi príspevku nepodarilo dohľadať žiadny publikovaný nález mačky domácej v spojitosti s laténskym prostredím.

Čo sa Germánov doby rímskej týka mačky sa tu objavujú, ale stále ide o pomerne vzácne nálezy, častejšie sa začínajú objavovať behom obdobia sťahovania národov.

Pozrime sa spoločne na lokality z Českej a Slovenskej republiky, na ktorých sa podarilo objaviť pozostatky mačiek.

Doba rímska

Štúrovo (okr. Nové Zámky, kraj Nitriansky)

Datovanie: 2 – 5. stor po.kr

Sídlisko

V Štúrove prebiehal výskum začiatkom 60tych rokov 20. stor. Podarilo sa tu odkryť ako polozemnice, tak sídliskové jamy, práve v jednej z týchto jám bola objavená kostra mačky domácej, išlo o objekt U – mala súdkovitý tvar s mierne vyklenutými stenami okrem pozostatkov mačky sa tu našli ešte časti lebky koňa a hovädzieho dobytku (Kolník 1962: 363).

Beluša (okr. Púchov, kraj Trenčiansky)

Datovanie: Doba rímska

Sídlisko

Počas záchranného výskumu v roku 1999 sa podarilo objaviť zahĺbené objekty, ktoré boli datované na základe nálezov do doby rímskej. Bolo tu päť porušených objektov, z ktorých sa podarilo získať kosti rôznych zvierat. Medzi týmito pozostatkami bola v objekte 3. rozoznaná kompletne zachovaná ľavá časť sánky mačky domácej.

Žiaľ tieto pozostatky pochádzajú z prvej vrstvy tohto objektu, takže nemôžeme vylúčiť ani kontamináciu z mladších období (Miklíkova 2002 : 92).

Veľký Meder (okr. Dunajská Streda, kraj Nitriansky)

Datovanie: koniec 2. stor. až 4. stor. po. Kr

Sídlisko

Začiatkom 90tych rokov 20. stor. bolo skúmané polykultúrne sídlisko na lokalite Vámostelek sa podarilo zachytiť objekty z doby rímskej a pohrebisko zo 7-8. stor. po. Kr. Uskutočnili sa tu ako klasický archeologický výskum, tak povrchový zber (Varsik 1992 : 128).

Čo sa germánskeho osídlenia na tejto lokalite týka začína koncom 2. a začiatkom 3. stor. a pokračuje hlboko do 4 stor. po.Kr (Varsik 1992 : 129)

V pozostatkoch zvierat, ktoré sa na tejto lokalite našli bola rozoznaná aj mačka. Ide o fragment ľavej dolnej čeľuste a tri rebrá, ktoré boli objavené v chate 154 a tá je datovaná, do záverečnej fázy mladorímskeho osídlenia. Opotrebenie zubov napovedá, že išlo o dospelého jedinca. Zaujímavosťou je, že jedno z rebier je opálené (Fabiš, Bielichová 2014 : 176).

Malá nad Hronom

Datovanie: 2 – 4. stor. po.Kr

Sídlisko

K nálezom z germánskeho sídliska z Malej nad Hronom sa autorovi nepodarilo získať žiadny materiál no archeozoológické nálezy by mala publikovať/publikovala Zora Bielichová (Fabiš, Bielichová 2014 : 176).

Žleby u Vyškova (okr. Vyškov, kraj Jihomoravský)

Datovanie: 2 pol. 2. stor. po. Kr

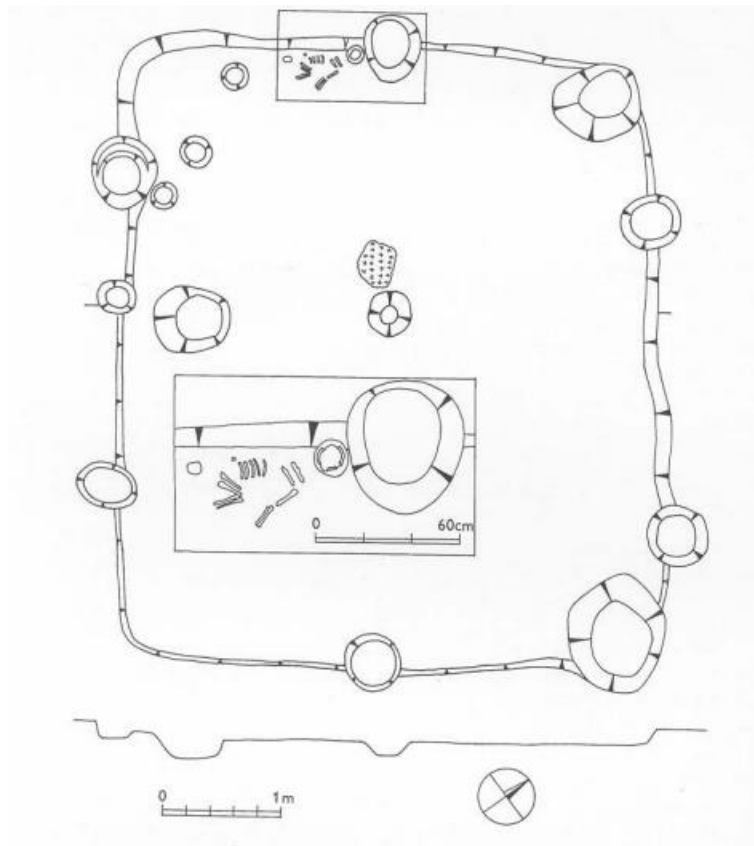
Sídlisko

Behom záchranného výskumu v rokoch 1989-91 bolo v Žleboch preskúmané sídlisko z doby rímskej, pričom toto bolo v niekoľkých fázach osídlené od 2. stor. až do neskej doby rímskej. Celkovo tu bolo preskúmaných 219 objektov z čoho 34 bolo zahĺbených chát (Droberjar 2002: 371).

Pozostatky mačky sa na tejto lokalite podarilo objaviť v chate 202. Táto sa nachádzala mimo vlastné jadro sídliska a bola umiestnená v najvyššie položenej časti sídliska. Išlo o plytko zahĺbenú polozemnicu, klasickej šesťkolovej konštrukcie s rozmermi 538 x 472 cm, čo znej robí jednu z najväčších objektov na sídlisku (Nývtová Fišáková, Šedo 2003, 518).

Vďaka keramickému materiálu, ktorý sa v chate našiel sa podarilo tento objekt datovať do prechodného obdobia B2/C2, teda do 2. pol 2. stor. po.Kr (Nývtová Fišáková, Šedo 203, 519).

Môžeme považovať za šťastie, že kostra mačky z tohto objektu bola celkom dobre zachovaná vďaka tomu bolo možné podrobiť tieto pozostatky analýze.

Obrázok 2. Situácia v chate 202.

z pravdepodobne z Panónie. (Nývtová Fišáková, Šedo 2003, 528).

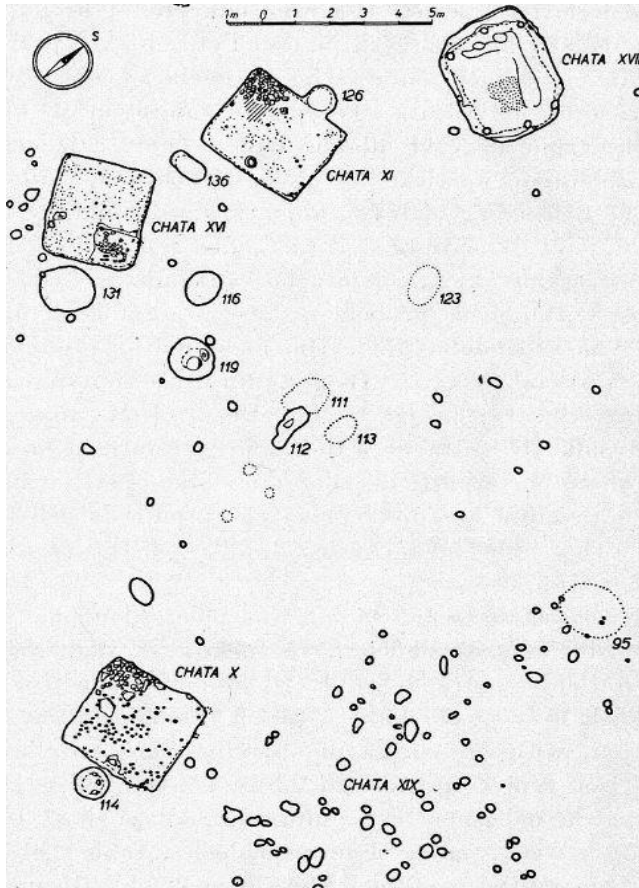
Mimoriadne zaujímavá je aj hlinená, v ruke robená nádoba, ktorá bola nájdená vedľa tela zvierťa. Čo je na tej to nádobe zvláštne je, že má olámané okraje pričom lom nevznikol opotrebovaním, prípadne okolnosťami spojenými so zánikom objektu. Táto informácia nám dovoľí

Vek zvierťa sa pohyboval medzi 6 až 13 mesiacmi. Pohlavie sa žiaľ kvôli špatnému stavu panvy určiť nepodarilo. Čo sa úmrtia týka ak by sme predpokladali vrh domácich mačiek, tak ako je tomu u mačiek divých k smrti zvierťa by prišlo v období medzi 12 až 5 mesiacom (Nývtová Fišáková, Šedo 2003 : 527-528).

Osteometrické rozmery nám napovedajú, že tunajšia mačka je podobná mačkám z Panónie (Tác -Gorsium, Budapešť – Abertfalva) môžeme predpokladať, že nepochádzala z územia Barbarika no bola sem importovaná

uvažovať o možnosti, že nádoba aj vzhľadom na polohu mohla "patriť" tu uloženej mačke azda ju využívala na konzumáciu potravy a lom bol spravený, aby sa k nej ľahšie dostala (Nývltová Fišáková, Šedo 2003, 521).

Obdobie sťahovania národov

Obrázok 3. Sídliisko Březno u Loun s chatou XVII

Březno u Loun (okres: Louny, kraj Ústecký)

Datovanie: 5 – 6 stor. po. Kr

Sídliisko

Březno u Loun je známa sídlisková lokalita a patrí, čo sa týka obdobia sťahovania národov rozhodne aj k lokalitám najviac preskúmaním. Výskum tu prebiehal v 60 a 70tych rokoch 20. stor. Bolo tu odkrytých 21 zahĺbených chát, 3-4 veľké nadzemné objekty zásobnicové jamy atď. V chatách sa našla labsko-germánska v ruke tvarovaná keramika. A lokalita bola osídlená od konca 5 do polky 6 stor. po.Kr (Salač 2008 : 158)

Pre nás najzaujímavejší nález je z chaty 17, tu sa podarilo objaviť kompletnú kostru mačky domácej. Zaujímavosťou je, že mačka mala dobre zrastenú zlomeninu na ľavom femure (Pleinerova 1965: 499).

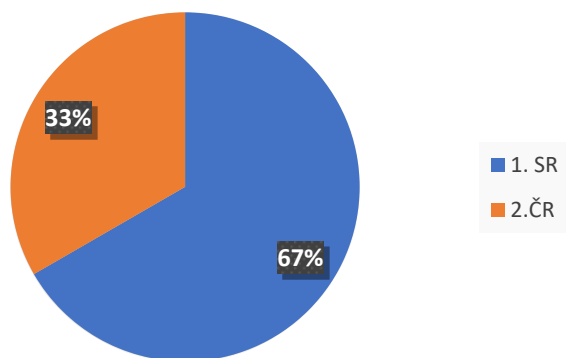
Obrázok 4. Mapa lokalít

Zhrnutie

Celkovo sa nám podarilo dohľadať z územia ČR a SR šesť pozostatkov mačiek z čoho nálezy zo Štúrova, Beluše, Veľkého Mederu, Malej nad Hronom a Žlebov u Vyškova môžeme datovať do doby rímskej a z Března u Loun do obdobia sťahovania národov.

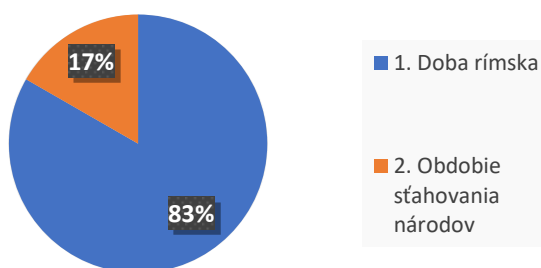
<i>Kataster obce</i>	<i>Datovanie</i>	<i>Obdobie</i>	<i>Štát</i>
<i>Štúrovo</i>	2 – 5. stor.	doba rímska	SR
<i>Beluša</i>	-	doba rímska	SR
<i>Veľký Meder</i>	4. stor	doba rímska	SR
<i>Malá nad Hronom</i>	2 – 4. stor.	doba rímska	SR
<i>Žleby u Vyškova</i>	2.pol. 2 stor.	doba rímska	ČR
<i>Březno u Loun</i>	5 – 6. stor.	sťahovanie národov	ČR

Pomer lokalit SR/ČR

Všetky nálezy pozostatkov mačiek z nami sledovaného územia ČR a SR sú spojené so sídliskovým prostredím. Ďalším spoločným bodom až na Březno u Loun je, že všetky pozostatky, ktorým sme sa venovali sú z mladšej doby rímskej, nepodarilo sa nám nájsť žiadneho jedinca na sídlisku či pohrebisku zo staršej dobi rímskej. Spoločným prvkom, ktorý nám všetky nálezy spája je Labsko Germánske prostredie.

Pomer doba rímska/sťahovanie národov

Úplne nám na sledovanom území, ale absentujú nálezy z funerálneho prostredia, teda, kde by mačka figurovala ako “prídavok”, prípadne ako pozostatok pohrebného rituálu, také poznáme napríklad z Dánska a Švédska datované okolo roku 200 po.Kr (Toplak 2019 : 218), prípadne z obdobia sťahovania národov z franského hrobu z Wiesebaden – Beibrich((Nývtlová Fišáková, Šedo 2003, 533). Môžeme si klásť otázku či Germáni žijúci na území dnešnej ČR

a SR skrátka mačku k pohrebným rituálom nepoužívali, prípadne ju nedávali ani ako “luxusný/exotický prídavok“ alebo nám zatiaľ chýbajú archeologické nálezy v takom to kontexte.

Tým sa dostávame k otázke aký mala mačka u Germánov význam? Na zdanlivo jednoduchú otázku je kupodivu nesmierne ťažké odpovedať. Dôvodom je už len to, že, čo sa týka viery a predstáv s ňou spojených sme u starých Germánov odkázaní na nemnoho prameňov. Hneď v úvode musíme konštatovať, že ani jeden z nich nespomína mačky, môžeme sa, ale s veľkou rezervou obrátiť na mytológiu doby vikingskej. A prečo s veľkou rezervou? U týchto prameňov si musíme uvedomiť, že boli spísané niekoľko storočí po období, ktoré sledujeme a rovnako si musíme uvedomiť, že aj viera je niečím, čo sa formuje a tá germánska prešla rozhodne vývojom, než bola písomne zaznamenaná. Dokonca sa uvažuje, že aj susedstvo Germánov s rímskou ríšou mala vplyv aj na formovanie určitých predstáv, ktoré poznáme z Eddy.

V škandinávskom prostredí sa spája s mačkami bohyňa Freya, táto bola uctievaná predovšetkým u severogermánskych kmeňov a na juhu s ňou bola viac-menej zhodná Frigg, pričom obe sa pravdepodobne vyvinuli z jednej spoločnej bohyně (Vlčková 1999 : 72). Bola bohyňou plodnosti a nakoľko jej patrila polka bojovníkov padlých na bojových poliach, mohli by sme uvažovať aj o nejakej úlohe v rámci bojovníkov a boja, ďalej bola spájaná so schopnosťou čarovať/seid a tomuto umeniu mala naučiť, aj Odina (Vlčková 1999 : 73). Cestovala na voze ťahaným párom mačiek.

S Mačkou stretne v príbehu Gylfiho poblúznenie, kde sa božský silák Tór snaží zdvihnúť obrovskú mačku(nič tu, ale nie je také, ako na prvý pohľad vyzerá).

Toľko k spojitosti s bohmi. Teraz sa spoločne pozrime na umiestnenie našich mačiek, ako sme spomenuli vyššie v texte, všetky pochádzajú z objektov a či už ide o chaty prípadne o sídliskovú jamu. Mačky, ale nie sú jediné zvieratá, ktoré môžeme nájsť v germánskom prostredí takto umiestnené. Vo väčšine v takýchto objektoch objavujeme psy či už sa bavíme o domoch, dielňach prípadne sídliskových jamách.

U psov sa predpokladá, že mohlo ísť o stavebné obete, akási magická ochrana domu (Droberjar 2002 : 250). Azda by sme mohli niečo podobné predpokladať aj u našich mačiek, už vyššie sme popísali, že v škandinávskom prostredí ranného stredoveku sú spájané s Freyou a tá je zviazaná s mágiou a čarovaním a dá sa povedať, že táto spojitosť mačiek so svetom mágie im zostala naprieč dejinami (napr. aj u nás sa ako spoločník čarodejníc objavuje mačka), preto nie je ťažké si v tom to kontexte predstaviť, alebo skôr pochopiť prečo by mohla byť mačka obetinou, prípadne magickým ochrancom.

Treba sa pozastaviť aj nad ich vzhľadom a chovaním. Už samé o sebe mohli na Germánov pôsobiť netradične či už tým, že sú mimoriadne aktívne v podvečer a večer, prípadne svojimi očami (a ako povedal kolega M. Hronec: „Keď ideš večer po dedine a počuje mačky sa páriť, je to, ako kričanie démonov viac počuť nepotrebuješ.“). Nesporne sú aj omnoho samostatnejšie a občas “vychytralejšie” než psi, no zároveň sú to skvelí lovci

Samozrejme všetky tieto faktory mohli hrať nejakú úlohu v umiestnení týchto tvorov v daných objektoch. Zaujímavá je aj prítomnosť nádoby s olámanými okrajmi vedľa mačky v Žleboch u Vyškova, ktorá by možno nasvedčovala aj nejaký vzťah k tu pochovanému jedincovi, prípadne nám neznámu praktiku. Nezabudnime ani na opálené rebro z Veľkého Medera. Samozrejme tieto stopy po ohni mohli mať desiatky rôznych príčin no jednoznačne nemôžeme vylúčiť ani nejaký magický, ochranný rituál, ale rozhodne to treba brať s rezervou.

Už samotný fakt, že pozostatky mačky domácej sa zatiaľ nachádzajú pomerne vzácne nasvedčuje, že ak boli obetované boli pravdepodobne luxusnejšou obetinou. Dôvod prečo sú v tom to prípade miesto obvyklejších psov v objektoch mačky, či už boli vybrané zámerne, alebo nejakou náhodou, prípadne, či sa spájajú s nejakou bohyňou v ktorej mala predobraz Freya s určitosťou nevieme.

Problémom u presnej interpretácie takých to nálezov v súvislosti s rôznymi obradmi či pozostatkami akejsi ľudovej mágie je to, že jedným slovom, nevieme. Jednak sa nám žiaľ, nedochoval žiaden písomný prameň s nejakým popisom a ani v neskorších obdobiach tieto popisy, príliš nevznikli. Lebo ľudia, ktorí boli nositeľmi týchto tradícií, či mágie ich necítili potrebu zaznamenávať, lebo v nich vyrastali, používali ich, stretávali sa s nimi, boli pre nich skratka bežné.

V tomto momente nám žiaľ v pomyselnej skladačke do zloženia nejakého kompletnejšieho obrazu, duchovného života starých Germánov stále chýba priveľa veľa dielov. Hádám v budúcnosti, keď sa dôkladne spracujú staršie výskumy a pribudnú nové sa nám obraz doplní o niečo viac.

No s istotou môžeme povedať, že na nami sledovanom území sa mačka v dobe rímskej objavovala i keď to zatiaľ vyzerá, že bola skôr vzácnejším tvorom. Rozhodne mačky môžeme spojiť s rímskym vplyvom. Jednoznačne v našom prostredí dominujú nálezy z doby rímskej, ale toto môže byť dané stavom výskumu a nesmieme zabudnúť, že z každého výskumu sú aj archeozoológické nálezy, ktoré sa nepodarí určiť azda aj medzi takým materiálom sa môžu nachádzať pozostatky mačiek. Už teraz si môžeme dovoliť povedať, že so spracovaním nových, ale aj starších výskumov nám nejakí jedinci pribudnú.

Na záver kto by sa chcel nielen danou témou zaoberať, alebo si viac na čítať k zvieracím pozostatkom na rôznych lokalitách rozhodne treba pozrieť články Zory Bielichovej (sú napr. na academia.edu) a samostatne k mačkám v tom to období článok od Nývltová, Fišáková a Šedo: Kostra kočky domáci v sídlištním objekte z doby rímskej v trati Žleby u Vyškova na Moravě.

Použitá literatura a zdroje

Droberjár, E: ENCYKLOPEDIÉ ŘÍMSKÉ A GERMÁNSKÉ ARCHEOLOGIE V ČECHÁCH A NA MORAVĚ, Praha: 2002.

Fabiš, M; Bielichová, Z : ŠTÚDIA K ARCHEOZOOLÓGII VO VEĽKOM MEDERI, In ŠTUDIJNÉ ZVESTI ARCHEOLOGICKÉHO ÚSTAVU SAV 56, NITRA: 2014.

Heritagedayli: <https://www.heritagedaily.com/2021/03/almost-600-cats-and-dogs-excavated-in-ancient-pet-cemetery/137451?amp=1&fbclid=IwAR2pVxEM1t9Dyk2lcdXxNWDVvWiz-FcVczhMzXmWGIPuqQphcWMHI5Ju9iU>; 1.3.2021.

Bugalss, J; West, J: The archeology of domestic cats, Of mousers and man; <https://archaeology.co.uk/articles/features/archaeology-of-the-domestic-cat.htm>; 5.8.2016;2021.

Kolník, T: NOVÉ SIDLISKOVÉ NÁLEZY Z DOBI RÍMSKEJ NA SLOVENSKU, In Archeologické rozhledy XIV, Praha: 1962.

Miklíková, Z: ZVIERACIE ZVÝŠKY Z DOBI RÍMSKEJ V BELUŠI, In ARCHEOLOGICKÉ VÝSKUMY A NÁLEZY NA SLOVENSKU 2002, Nitra: 2003.

Nývltová – Fišáková, M; Šedo, O: Kostra kočky domácí v sídlištním objektu z doby římské v trati Žleby u Vyškova na Moravě, In Archeologické rozhledy LV, Praha: 2003.

Pleinerová, I: Výzkum osady z doby stěhování národů a z doby slovanské v Březne u Loun, In Archeologické rozhledy XVII. Praha 1965.

Salač, V (ed): ARCHEOLOGIE PRAVĚKÝCH ČECH 8: DOBA ŘÍMSKÁ A STĚHOVÁNÍ NÁRODŮ, Praha: 2008.

Varsik, V: POLIKULTÚRNE SÍDLISKO A POHREBISKÁ VO VEĽKOM MEDERI, In ARCHEOLOGICKÉ VÝSKUMY A NÁLEZY NA SLOVENSU 1992, NITRA : 1993.

Toplak M, S: The warrior and cat : In Current Swedish Archeology, vol 27 : 2019.

Venclová, N: Archeologie Pravěkých Čech: Doba Laténska, Praha: 2008.

Vlčková, J: Encyklopedie mytologie germánských a severských národů, Praha: 1999.

Wielowiejski, J: Późny okres laténski i okres rzymski. Prehist. Ziem Polskich. 5, Wrocław-Warsawa-Kraków-Gdańsk 1981.

Obrazová příloha

Obr.2: Nývltová – Fišáková, M; Šedo, O: Kostra kočky domácí v sídlištním objektu z doby římské v trati Žleby u Vyškova na Moravě, In Archeologické rozhledy LV, Praha: 2003. s 518.

Obr.3: Pleinerová, I: Výzkum osady z doby stěhování národů a z doby slovanské v Březne u Loun, In Archeologické rozhledy XVII. Praha 1965.